

Türk Hariciye Raporlarına Göre İspanya İç Savaşı (1936-1939)

Spanish Civil War According to the Turkish External Reports
(1936-1939)

Savaş SERTEL*

Öz

İspanya tarih boyunca pek çok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. İklimi, coğrafyası, tatlı su kaynakları ve bitki örtüsüyle dünyada yaşamaya en elverişli yerlerden biridir. Bundan dolayı pek çok topluluk burada yaşamıştır. Özellikle Endülüs Emevi Devleti'nin burada kurulması İspanya için çok büyük bir şans olmuştur. Avrupa'nın barbar, İslam dünyasının en ileri medeniyet olduğu dönemlerde bu coğrafya Avrupa'nın en büyük filozof ve bilim adamlarını yetiştirmiştir. İbn Rüşd, İbn Meymun gibi âlimler Avrupalı öğrencilere dersler vermiştir. Avrupa'da Krallar kütüphanelerinde birkaç bin cilt kitapla övünürken, Endülüs Halifesinin kütüphanesinde 400 bin cilt kitap yer almıştır. Reconquista ile yok edilen Müslüman ve Yahudiler İspanya'nın zenginliğini ve medeniyetini de götürmüştür. Buna karşılık İspanya yeni bir şey bulmuştur. Coğrafi keşifler ve altın. Uzun bir süre dünyanın en büyük sömürge ve kan imparatorluğu olan İspanya XIX ve XX. Yüzyılda hızla kan kaybederek İber yarımadasına çekilmiştir. Zamanla ekonomisi ilkel tarıma dayanan İspanya Avrupa'nın en güçsüz ülkelerinden biri olmuştur. Bu süreçte Krallık, diktatörlükler, askeri darbeler ve cumhuriyetler kurulmuştur. Güçsüz İspanya bu süreçlerde sürekli darbeler ve darbe provaları yapmıştır. 1936'da meşru hükümete karşı ordu bir kez daha isyan etmiştir. Ancak bu kez isyancılar dış güçlerin limitsiz yardımıyla beslenmiştir. Empreyalist devletler 1936-1939 yıllarında yapılan kanlı iç savaşın finansörü olmuştur.

Anahtar Kelimeler: *İspanya, Faşizm, İhtilal, İç Savaş, Franco.*

* Yrd. Doç. Dr. Tunceli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi,
(savassertel@myynet.com)

Abstract

Spain throughout history has hosted many civilizations. With its climate, geography, fresh water resources and vegetation, it is one of the most favorable places to live in the world. Therefore, many communities lived here. Especially, the establishment of the Umayyad Caliphate was a very big chance for Spain. In the periods when the Islamic world was the most advanced civilization, the biggest philosophers and scientists of Europe raised in this geography. Scholars such as Ibn Rüşd and Ibn Meymun taught European students. While, the Kings in Europe are proud of the several thousand volumes of books in their libraries bragged, 400 thousand volumes of books existed in the library of the Andalusian Caliphate. The destroyed Muslim and Jews with the Reconquista took also the richness and the civilization of Spain. By contrast, Spain has found something new: Geographical discoveries and gold. After these events, Spain became one of the world's largest colonial empire, but in XIX and XX. Century, Spain lost power and withdraws to the Iberian peninsula. Over time, Spain has become one of Europe's most powerless countries since their economy was based on primitive agriculture. In this process, the Kingdom, dictatorships, military coups and republics were established. In these processes Spain has seen continuous coups and coup attempts. In 1936, the army had rebelled once more against the legitimate Government. However this time the rebels were supported by the foreign powers. Imperialist States were the financiers of the bloody civil war occurred between 1936-1939.

Key Words: Spain, Fascism, Revolution, The Civil War, Franco.

Giriş

İspanya tarihinde yönetim birliğinin sağlanması yönünde en önemli gelişme 1469'da Kastilya Kraliçesi İsaabel ile Aragon Kralı Fernando'nun evlenmeleri olmuştur. Böylelikle Krallık sayısı Kastilya-Aragon ve Portekiz olmak üzere ikiye düşmüştür. 711 Kadiks Savaşı'yla İber Yarımadası'nda başlayan Emevi ileri harekâtı 732'de Poitiers (Puvatya) Savaşı'na kadar devam etmiş, bu tarihten sonra da İber yarımadasında Müslümanları siyasi varlığı 1492 yılına kadar devam etmiştir. Portekiz ve İspanya, 1400'lere girerken, Müslümanlara karşı başlattıkları mücadele sonunda Granada (Gırnata) dışında Müslümanları adım adım İber Yarımadası dışına itmişlerdi. En son Gırnata da 1492'de ortadan kaldırılacak ve İspanya ve Portekiz'in yeniden fethi (*reconquista*) gerçekleşecektir.¹ Osmanlılar, 1487 yılında, Endülüs hükümdarı XI. Ebu Abdullah Muhammed'in, Sultan II. Bayezid'dan yardım istemesi sonucu Endülüs Müslümanlarının durumundan haberdar olmuştur. Sultan Bayezid, Kastilya kral ve kraliçesine mektup göndererek, işgal ve baskı politikasından vazgeçmelerini rica ettiyse de, bu ricaya itibar edilmemiştir. Bunun üzerine, Sultan Bayezid, Papa'ya elçi

¹ Murat Hanılçe, "Coğrafi Keşiflerin Nedenine Yeniden Bakmak", *Tarihokulu Dergisi*, S. VII, Mayıs-Ağustos 2010, s. 53.

göndererek, Kastilya Kralı'nın Granada'daki Müslümanlara zarar vermesi durumunda, hâkimiyetindeki Hıristiyanlara aynı şekilde muamele edeceğini bildirdi. Ancak Papa'nın girişimlerine rağmen, İspanyollar kuşatmadan vazgeçmemiştir.² Bu sırada Cenovalı Kristof Kolomb 1492-1504 yılları arasında İspanya adına dört yolculuk yapmış ve Haiti, Porto Riko, Jamaika, Küba yerleşimleri kurulmuştur. Haiti'de altın da bulunmuştur. Böylelikle dünyadaki ilk sömürge imparatorluğunu İspanya oluşturuyordu. İspanya Krallığı 1512'de Pasifik Okyanusu'na kadar ilerlemiştir. Bu dönemde Brezilya dışındaki bütün Orta ve Güney Amerika ve Meksika İspanyol sömürgesi olmuştur.³ İngiltere'nin yeni kıtaya girişine kadar İspanya dünyanın en büyük sömürge imparatorluğunun sahibi olmuştur. İspanyolların fetih süreci XVI. yüzyılda tamamlanmıştır. Bu dönemde Latin Amerika'nın tüm kaynakları sömürgeleştirilmiştir. İspanyolların fetih hareketi, Amerika'nın yerli halkı için tutsaklık, yoksulluk, yıkım getiren bir sömürge düzeninin yerleşmesi anlamına geldi. Ateşli silah nedir bilmeyen, ama birçok bakımdan gelişmiş uygarlıklar yaratmış bulunan Mayalar, İnkalar, Aztekler eriyip gitmiştir. Sömürgecilerin beraberlerinde İspanya'ya götürdükleri yerli halk köle pazarlarında satılmıştır.⁴

XVI. yüzyılda dünyanın en büyük sömürge imparatorluğu olan İspanya 17. yüzyılda mamul mallar ithal eden ve hammadde ihraç eden bir ülke haline gelmiştir.⁵ 11 Şubat 1873- 29 Aralık 1874 tarihleri arasında İspanya'da cumhuriyet yönetimi kurulmuştur.⁶ Bu döneme birinci cumhuriyet denmiştir. İspanyol tarihinin bir diğer önemli noktası 1808 yılında ülkenin kuzeyini ele geçirmek için Fransız birliklerinin İspanya'ya girişidir. Napolyon İspanya'ya girdikten sonra kardeşi Joseph'i İspanya kralı ilan etmiştir. Ancak kısa bir süre sonra 2 Mayıs isyanı çıkmıştır. Halk Fransız yönetimine karşı çıkmıştır. İspanya Fransa'ya karşı bağımsızlık mücadelesi verirken sömürgelerinde ayrılıkçı hareketler başlamıştır. 1811'de Venezuela, 1813'te Meksika bağımsızlığını ilan etmiştir. 1826'da Küba ve

² Tufan Turan, "Çatışmadan Ateşkese Osmanlı-İspanyol İlişkileri(1301-1581)", *History Studies*, Volume IV, İssue III, Ekim 2012, s. 197. II. Bayezid 1505'te Kemal Reis komutasındaki bir donanmayı Endülüs'e göndermiş, donanma İspanya kıyılarını ve Balear adalarını vurmuştur. Çok sayıda Müslüman ve Yahudi'yi kurtararak Kuzey Afrika'ya taşımıştır.

³ Bora Salman, *İspanya'da II. Cumhuriyet ve İç Savaş(1936-1939)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2003, s. 8-9.

⁴ Ayşe Yazar, "Latin Amerika'da İspanyol Sömürgeciliği ve Simon Bolivar'ın Bağımsızlık Mücadelesi.", *History Studies*, Volume V, İssue I, s. 393.

⁵ Hüseyin Serdar Tabakoğlu, "XVIII. Yüzyılın Sonunda Osmanlı-İspanya İlişkileri: İlk İspanyol Daimi Elçisi Don Juan De Boulingny Örneği", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/7 Fall 2008, s. 819.

⁶ Tufan Turan, "Midhat Paşa'nın Azli ve Sürgününün İspanyol Basınındaki Yansımaları ve Paşa'nın İspanya Seyahati", *History Studies*, C. XI, S. 4, Haziran 2014, s.202.

Porto Riko dışında Amerika kıtasındaki topraklarını kaybetmiştir. 1898'de A.B.D. İspanya'ya' savaş açmıştır. Karayiplerde A.B.D. ile yaptığı savaşları kaybeden İspanya Paris'te yapılan barışla son sömürgelerini de kaybetmiştir.⁷

İspanya XIX. yüzyılın başlarına kadar mutlak monarşi tarafından yönetilmiştir. Monarşinin sınırlandırılarak anayasal bir yönetimin kurulması ise XIX. yüzyılda gerçekleşmiştir.⁸ Kolonilerin kaybedilmesinden sonra ülkede Cumhuriyetçilik güç kazanmaya başlamıştır. İspanya'da monarşinin en büyük destekçisi ordu olmuştur.⁹ 1923 yılında iktidara gelen ve 1930 yılında sol grupların muhalefeti sonucu diktatör General Primo de Rivera hükümeti istifa etmiş ve Kral, General Damaso Berenguer'in hükümeti kurmasına karar vermiştir.¹⁰ 12 Nisan 1931'de yapılan belediye seçimlerini Cumhuriyetçiler kazanınca Kral ülkeyi terk etmiştir. 14 Nisan 1931'de İspanya Krallığı kaldırılarak yerine Cumhuriyet rejimi kurulmuştur.¹¹ Bu döneme ikinci Cumhuriyet denmektedir. Halkın bir kısmı Cumhuriyet yönetimini benimsememiştir.¹² 1931 devrimi, iktidarı, yarım yüzyıldır İspanya'da hâkim olan toprak sahibi aristokrasinin ve büyük toprak sahiplerinin elinden almıştır.¹³ Bunun üzerine Madrid ve Sevilla'da isyan çıkarmıştır. 1932 yılında çıkan Cumhuriyet aleyhtarı isyanlar hükümet güçlerince bastırılmıştır.¹⁴

İspanya, 1870'lere kadar tarımsal üretimde önemli bir değişiklik yaşamamıştır. XIX. yüzyıla gelindiğinde ise teknoloji eksikliğinden dolayı hektar başına düşen üretim Fransa'nın yarısı, İngiltere'nin ise üçte biri oranındadır. Tarım sektörünün bu durumu çiftçileri büyük kentlere göçe zorlamıştır. Kentlerde fabrikalarda işçi olarak çalışmaya başlamışlardır. Böylelikle 1840 yılında Barcelona'da ilk işçi birliği kurulmuştur. 1854'te ise işçi birlikleri konfederasyonu kurulmuştur. Devletin bu derneklere tutumu genelde askeri güçle müdahale tarzında olmuştur. 1870 ve 72'de Barcelona'da 150 işçi derneğinin temsil edildiği iki büyük kongre düzenlenmiştir. XX. Yüzyıl İspanya'sında, bir önceki yüzyılın siyasi aktörlerine işçi sınıfı da dâhil olmuştur. Bu yeni aktör, sınıf bilinci kazandıkça reaksiyoner kesimlere karşı bir hareket tarzı benimsemiştir. Bask

⁷ Salman, *a.g.e.*, s.11-12, 22.

⁸ Salman, *a.g.e.*, s. 4.

⁹ Salman, *a.g.e.*, s. 25, 29.

¹⁰ *BCA* 30.10.236.593.7.

¹¹ *BCA* 30.10.236.593.8. İspanya'da demokratik yönetim pek güçlü olmadığı için, yeni rejim bir yandan kralcı ve tutucular, diğer yandan anarşist ve komünistler arasında nazik bir dengeye dayanıyordu. Sander, *Siyasi Tarih*, s. 55.

¹² Salman, *a.g.e.*, s. 32, 41-42.

¹³ Jose Sandoval-Manuel Azcarate, *İspanya İç Savaşı(1936-1939)*, Çeviren: Mehmet Harmancı, Köprü Yayınları, İstanbul 1969, s.12.

¹⁴ *BCA* 30.10.236.593.10.

bölgesinde XX. Yüzyıla birlikte endüstriyel sektörlerin gelişmesiyle sanayi proletaryası toplumsal alanda önem kazanmaya başlamıştır.¹⁵

İspanya İç Savaşı'nın dünya tarihindeki en büyük önemi büyük devletlerin İkinci Dünya Savaşı öncesinde bir güç mücadelesi arenası olması, dünya savaşındaki blokların belirlenmesinde etkili olması ve savaşta kullanılacak silahların bir ön hazırlık alanı yani deney tahtası olmasıdır.¹⁶ Bu sürecin kaybedeni İspanya Devleti ve İspanyol halkı olurken, kazananları A.B.D, İngiltere, Rusya, Fransa, Almanya ve İtalya olmuştur. İspanya İç Savaşı batılı devletlerin kıskacındaki az gelişmiş veya gelişmemiş ülkelere yakın tarihin verdiği bir ders olmalıdır.¹⁷ İspanya İç Savaşı, İspanya topraklarında yapılan bir Avrupa iç savaşıydı. Savaşa şu ya da bu oranda karışmayan, vatandaşı İspanya'da savaşmayan ülke kalmamış gibidir. İspanya üç yıl içinde, emperyalist ülkelerin, ideolojilerin, sistemlerin ve yeni silahların çatıştığı bir arena olmuştur.¹⁸

1. İspanya İç Savaşı

17 Temmuz 1936 - 1 Nisan 1939 tarihlerinde İspanya'da milliyetçiler ile cumhuriyetçiler arasında gerçekleşmiş iç savaştır. Savaş, 17 Temmuz 1936'da Fas'taki birliklerin komutanı General Francisco Franco'nun komutasındaki milliyetçi güçlerin seçimle iş başına gelen Cumhuriyetçi "Halk Cephesi" koalisyonuna karşı ayaklanmasıyla başlamıştır. Bu Madrid'deki meşru Halk Cephesi hükümetine karşı sağcı ve kralcı bir ayaklanmadır.¹⁹ Üç yıl süren ve İspanya'da büyük yıkıma yol açan iç savaş, 1 Nisan 1939'da milliyetçilerin zaferi ile sonlanmıştır. Savaşın sonucunda İspanya'da Franco'nun 1975'deki ölümüne kadar sürecek olan diktatörlüğü dönemi başlamıştır.²⁰

¹⁵ Salman, *a.g.e.*, s. 32, 41-42, 156.

¹⁶ http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0spanya_%C4%B0%C3%A7_Sava%C5%9F%C4%B1 04.09.2014. Alman Kondor Lejyonu bu savaşta hava taktik ve teorilerini deneme fırsatı bulmuştur. Bu konuda Oral Sander *Siyasi Tarih 1918-1994* isimli eserinde şunları yazmıştır: "*Birinci Dünya Savaşı'nın provası nasıl Bosna-Hersek'te yapılmışsa, iki savaş arası döneminin en önemli ve belki de İkinci Dünya Savaşı'nın provası sayılabilecek olayı da uluslararası politikada son zamanlarda adı geçmeyen bir ülkede, İspanya'da ortaya çıktı.*" Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, İmge Kitabevi, Ankara 2009, s. 55.

¹⁷ Irak, Suriye, İran, Türkiye, Afganistan, Pakistan, Libya, Mısır, Lübnan gibi ülkelerin bu savaştan ders çıkarmaları gerekmektedir. Bugün Suriye'deki iç savaş öncesinde Libya ve Mısır'da olduğu gibi batılı devletlerin bir oyunudur. Acaba Arap Baharı Katar, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Ürdün gibi petrol devi ülkelere ne zaman uğrayacak? Batılı güçler uğramasına izin verecek mi?

¹⁸ <http://www.guncelmeydan.com/pano/ispanya-ic-savasi-1-2-metin-aydogan-t37765.html> 05.09.2014.

¹⁹ Sander, *a.g.e.*, s. 55.

²⁰ http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0spanya_%C4%B0%C3%A7_Sava%C5%9F%C4%B1 04.09.2014.

Kasım 1933'teki seçimleri kazanan sağcı cephe, Katalonya ve Bask Bölgesi'nde yoğunlaşan devrim hareketlerini ezmeye yönelik politikalar izlediler.²¹ 16 Şubat 1936'da yapılan genel seçimlerde halk cephesi(sosyalist grup) Cortes'te²² büyük bir çoğunluk elde etmiştir. General Franco, Başbakan Portela ile konuşup seçimleri iptal etmesi için yardım önerisinde bulunmuştur. Bu süreçte Azana hükümeti kurulmuştur. Hükümet kurulduktan sonra 30 bin siyasi suçluya af ilan edildi. General Franco Kanarya Adalarına, General Goded ise Balear adalarına tayin edilerek Madrid'den uzaklaştırılmıştır. Cumhurbaşkanı Zamora kısa bir süre sonra meclis tarafından görevden alınmıştır. Başbakan Azana Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Bu ortamda ülkede kargaşalık hüküm sürmeye başlamıştır. Sağ görüşlü Falange militanları sosyalist José Castillo suikast sonucu öldürmüştür. Buna karşılık sağ kanadın etkili isimlerinden José Calvo Sotelo sol gruplarca öldürülmüştür. Bunun üzerine Fas'taki kuvvetlerin komutanı Yagüe isyan başlatmıştır.²³ Diğer önemli komutanlar da buldukları bölgelerde olağanüstü hal ilan ederek kamu binalarını ele geçirdiler ve Cumhuriyete bağlı görevlileri öldürmeye başladılar. General Franco 19 Temmuz 1936'da Fas'a gelerek buradaki birliklerin komutasını devralarak lejyonerlerle birlikte İspanya'ya gelmiştir. Hitler ve Mussolini isyanın başlamasından hemen sonra Franco'nun emrine birer uçak filosu göndererek 13.500 kişiyi Fas'tan İspanya'ya taşımıştır. Müteakip günlerde de 200,000'i geçen Alman, İtalyan ve Arap askeri bölgeye sevk edilmiştir.²⁴

Ayaklanmalara karşı en büyük direnişler Madrid ve Barcelona şehirlerinde yaşanmıştır. Bu süreçte Başbakan Quiroga istifa etmiştir. Yerine Cumhurbaşkanı Azaña'nın yakın dostu Kimya Profesörü Dr. José Giral Başbakan yapılmıştır. Giral halka silah dağıtılmasını ve kitlelerle işbirliği yapılmasını kabul ederek cephanelerdeki silahları halka dağıtmıştır.²⁵ Portekiz'de sürgünde bulunan General Sanjurjo İspanya'daki isyancı birliklerin komutasını almak üzere yola çıkmıştır. Ancak geçirdiği uçak kazasında ölmüştür. Askeri birliklerin hepsi ayaklanmaya katılmamıştır.

²¹<http://www.aksitarih.com/ispanya-ic-savasinda-almanyenin-rolu.html> 05.09.2014.

²² İspanya İç Savaşı'nda sık sık rastlanan Cortesler danışma meclisi konumundadır. İspanya'daki tarihi XIII. Yüzyıla kadar gitmektedir.

²³ Edward Hallett Carr, *Komintern ve İspanya İç Savaşı*, Çeviren: Ali Selman, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 53.

²⁴ http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0spanya_%C4%B0%C3%A7_Sava%C5%9F%C4%B1 04.09.2014.

²⁵ Salman, *a.g.e.*, s.119-121, 139-141. Madrid'de asi General Fanjul ve Montana kışlası, Barcelona'da General Goded ve birlikleri teslim alınmıştır. Bu mücadelelerde sosyalist milis kuvvetlerin büyük katkıları olmuştur. Bazı kaynaklarda "Bu süreçte hükümet milislere silah dağıtmıştır. Başbakan Quiroga silah dağıtımından sonra istifa etmiştir." denmektedir. Bkz. José Sandoval, Manuel Azcárate, *İspanya İç Savaşı(1936-1939)*, Çeviren: Mehmet Harmancı, Köprü Yayınları, İstanbul 1969, s.29.

Donanma ve hava kuvvetleri Cumhuriyete bağlı kalırken kara kuvvetlerinde ayaklanmaya katılım oranı üçte biri geçmemiştir. Generaller isyanı darbeye çeviremeyince uluslararası destekle çatışmaları bir iç savaş boyutuna taşımaya karar vermişlerdir. Monarşistler isyan öncesinde İtalya ile görüşmüştür. İtalya'nın yanı sıra Almanya, Portekiz ve A.B.D. isyancılara yardım etmiştir.²⁶ İtalya, Almanya ve Portekiz faşist isyancılara kendi yönetimleri de faşist olduğu için, ileride görüleceği üzere Rusya ise sosyalist Cumhuriyetçilere kendi yönetimleri de sosyalist olduğu için destek olmuştur. Yani bu yardımlarla rejim ihracı amaçlanmıştır. A.B.D'nin yardım amacı daha farklıdır. İspanya'da kızılların başta olmasındansa faşistlerin başta olmasını Amerikan sermayesi açısından tercih etmiştir. Savaş boyunca Almanya Franco'ya 1.200, İtalya 1.800 ve A.B.D. 12.800 kamyon yardımında bulunmuştur. Almanya ve İtalya binden fazla uçak satmıştır. A.B.D'nin Texaco firması da Franco yönetimine 1936'da 344 bin, 1937'de 420 bin, 1938'de 478 bin, 1939'da 624 bin ton petrol yardımı yapmıştır. Ayrıca çeşitli silah ve mühimmat yardımı da yapılmıştır.²⁷ Franco'nun Dışişleri Bakan José María Doussiangué "*Amerikan petrolü, Amerikan kredisi ve Amerikan kamyonları olmasaydı savaşı kazanamazdık.*" demiştir.²⁸

Bu yardımlar güçler dengesini isyancılar lehine değiştirmiştir. Bazı kaynaklarda İspanya İç Savaşı'nda 150 bin İtalyan askerin rol oynadığı, İspanya halkı üzerine uçaklarla 11.585 ton bomba atıldığı, savaşta 50 bin Alman subay ve uzman görev yaptığı yazılmıştır.²⁹ Büyük güçlerden Halk Cephesi hükümetini açıktan destekleyen tek devlet Sovyet Rusya olmuştur. Meksika da İspanyol Cumhuriyetçilere yardım etmiştir. Rusya Cumhuriyetçilerin ihtiyacı olan silahların önemli bir kısmın temin etmiştir. Ancak Rus yardımları geç başlamış, az yardım yapmış ve çabuk kesmiştir.³⁰ Cumhuriyetçiler iktidardaki Fransız sosyalist Leon Blum'dan yardım istemiştir. İngiltere'yi ziyaret eden Blum İngiltere'nin Akdeniz'deki çıkarları nedeniyle Franco yanlısı bir tutum izlediğini görünce istenilen yardımı sağlayamayacağı sonucuna varmıştır. Fransa, İspanya sınırını askeri malzeme nakliyatına kapatarak, İngiltere'yle birlikte tarafsızlık anlaşması imzalayarak savaşan taraflara yardım edilmemesi kararını aldılar.³¹ İngiliz

²⁶ Salman, *a.g.e.*, s. 141-142, 144. Bunun üzerine komutanlar liderlik mücadelesine girişmiş ve sonunda General Franco isyanın lideri olmuştur.

²⁷ José Sandoval-Manuel Azcárate, *a.g.e.*, s. 47-48, 54-55.

²⁸ <http://www.devrimcihareket.net/temel-tezler/524-spanya-c-sava-2-.html> 05.09.2014.

²⁹ José Sandoval-Manuel Azcárate, *a.g.e.*, s. 48.

³⁰ Sander, *a.g.e.*, s. 56.

³¹ Salman, *a.g.e.*, s. 143-144. Edward Hallett Carr kitabında Rusya'nın Cumhuriyetçilere 12 milyon ruble gönderdiğini, bunun dışında silah veya başka bir yardıma ait bilgi olmadığını yazmıştır. Carr, *a.g.e.*, s. 63. Kamuran Gürün ise Sovyet Rusya'nın savaş boyunca

muhafazakârları kızılardan çok General Franco'ya yakınlık duymuştur. Ayrıca İberik yarımadasındaki madenler üzerinde sahip olduğu çıkarlar karşısındaki devletlerden herhangi biriyle ilişkilerini koparmasına olanak tanımıyordu.³² Bu nedenle tarafsızlık fikrini ortaya atan İngiltere olmuştur. Tarafsızlık meşru merkezi hükümet ile asilerle aynı statüye indirilmiştir.³³ Bazı kaynaklarda Alman ve İtalyanların İspanya'ya yaptığı yardımların en önemli sebebinin ülkedeki demir ve cıva madenleri olduğu da iddia edilmiştir.³⁴

İç Savaşta Cumhuriyet hükümetinin en büyük gücü Halk Ordusu olmuştur. Bununla birlikte savaş sırasında Cumhuriyetçilere yardım etmek için dünyanın dört bir yanından antifaşist gençler İspanya'ya gelmiştir. Bunlardan müteşekkil 10 bin kişilik gönüllü bir Uluslararası Tugay oluşmuştur. Savaş boyunca elliden fazla ulustan 40 binden fazla kişi gönüllü Uluslararası Tugaylara katılmıştır.³⁵ Bu arada Franco Almanların sağladığı hava birlikleriyle Cumhuriyetçilerin liman şehirlerini ve donanmalarını bombalamıştır.³⁶ Bu savaş Avrupa'da yalnız kalan Faşist İtalya ve Nazi Almanya'sını birbirine yaklaştırmış ve ittifaklara, geri dönüşlere fırsat vermiştir. Her ülke bir durum almak zorunda kalmıştır. Bu açıdan dünya savaşının siyasi koşullarını yaratmıştır.³⁷ Bu sırada Cumhuriyet hükümetleri sık sık istifa etmiştir. 4 Eylül 1936'da Giral hükümeti istifa etmiş, yerine Caballero hükümeti kurulmuştur.³⁸ 16 Mayıs 1937'de ise Largo Caballero hükümeti istifa etmiş yerine 17 Mayıs 1937'de Juan Negrin hükümeti kurulmuştur.³⁹ Mayıs 1937'de isyancılar Malaga'yı alarak isyancı güçleri Madrid ile Akdeniz arasında sıkıştırmıştır. Alman donanması 31 Mayıs 1937'de kıyı şehri Almeria'yı bombalamıştır. Bu olay sonucu pek çok ev

cumhuriyetçilere 648 uçak, 20.648 makineli tüfek, 1186 top, 347 tank, 60 zırhlı personel taşıyıcı verdiğini yazmıştır. Kamuran Gürün, *Savaşın Dünya ve Türkiye*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1997, s.430.

³² Pierre Broue-Emile Temime, *İspanya İç Savaşı*, Çeviren: Aydın Emeç, Hür Yayınları, İstanbul 1976, s. 248.

³³ Sander, *a.g.e.*, s. 56.

³⁴ Eyüp Uyanık, *Türkiye İspanya İlişkileri(1923-1939)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2006, s. 51.

³⁵ Gönüllü tugaylar 4 Eylül 1937 tarihli bir kararnameyle bütünüyle halk ordusuyla birleştirilmiştir. Carr, *a.g.e.*, s. 121.

³⁶ Salman, *a.g.e.*, s. 149. Mart 1938'de Barselona İtalyanlarca havadan bombalanmıştır.

³⁷ Pierre Broue-Emile Temime, *a.g.e.*, s. 242.

³⁸ Edward Hallett Carr, *a.g.e.*, s. 67. Bu arada Cumhuriyet hükümeti 1 Ekim 1936'da bir kararname çıkararak Bask bölgesine otonomi tanımış ve Bask bölgesinde Bask hükümeti kurulmuştur. Bununla birlikte Madrid'deki Cumhuriyet hükümeti önce Valencia'ya daha sonra da Barselona'ya taşınmıştır. Carr, s. 94, 126.

³⁹ Sandoval-Azcarate, *a.g.e.*, s. 115. Sık değişen hükümetler Cumhuriyetçiler arasında huzursuzluk ve istikrarsızlık olduğunu göstermektedir.

yıkılmış ve siviller ölmüştür. 22 Haziran 1937'de ise Gijon limanı düşmüştür.⁴⁰ 1937 yılı Cumhuriyetçiler açısından ağır yenilgiler yılı olmuştur. Katalonya bölgesine hapsolmuşlardır. Alman ve İtalyan güçleriyle büyük bir askeri üstünlük sağlayan faşist güçler 1938 yılında Katalonya'ya girmiştir. Temmuz 1938'de Ebro Nehri civarında yapılan savaşta Cumhuriyetçiler başarılı bir direniş göstermiştir. Bu durum Franco'nun Madrid üzerine yapacağı nihai saldırıyı geciktirmiştir. Başbakan Negrin Kasım 1938'de Stalin'e yalvaran ve çaresiz bir mektup göndererek yardım istemiştir. Ancak kayıtlı herhangi bir cevap verilmemiştir.⁴¹ Asiler 26 Ocak 1939'da Barselona'yı ele geçirdiler. Mart ayı içerisinde Madrid'in de düşmesiyle iç savaş Fransisko Franco güçlerinin zaferi ile sona ermiştir.⁴² Cumhuriyetçi ordunun kalan kısmı arkasında bir mülteci ordusuyla Fransa'ya sığınmıştır. Cumhuriyet Hükümeti savaş süresince güvenlik gerekçesiyle Madrid'den Valencia'ya⁴³ daha sonra da Barselona'ya taşınmıştır.

Akdeniz'deki bu gerginlik Hitler'in Orta Avrupa'da rahat hareket etmesini, Avusturya ve Çekoslovakya'yı ilhakını kolaylaştırdı. Ayrıca Madrid'i Berlin-Roma Anti Komintern paktına yakınlaştırdı. 1940'da Çelik Pakt adını alacak olan üçlü dayanışmanın temelleri de atılmış oldu.⁴⁴

2. Türkiye'nin Madrid Büyükelçiliği ve Barselona Başkonsolosluğu Raporları

Türkiye Cumhuriyeti İspanya'da 28 Nisan 1923'ten itibaren Maslahatgüzar düzeyinde bir yetkili bulundurmıştır. Türkiye'nin İspanya'daki ilk Daimi Maslahatgüzar'ı Metin Mukbil Bey olmuştur. Türkiye 22 Mayıs 1929'da ise ilk İspanya Büyükelçisi olarak Yahya Kemal Bey'i (Beyatlı) atamıştır.⁴⁵ İkinci cumhuriyetin kuruluşundan iç savaşın başlangıcına kadar geçen sürede Türkiye'yi temsilen İspanya'da görev yapan elçiler; 1931–1932 arası Yahya Kemal Beyatlı, 1933–1934 arası Ali Şevki Bey (Berker) ve 1934 sonrasında da Tefik Kamil Bey'dir (Koperler).⁴⁶ Koperler, savaş boyunca Hariciye Vekâleti'ne gönderdiği raporlarla Türkiye'yi İspanya'daki gelişmelerden haberdar etmiştir. Genellikle İspanya

⁴⁰ Carr, *a.g.e.*, s.106, 126.

⁴¹ Carr, s. 138.

⁴² Böylelikle İkinci Dünya Savaşı öncesinde Batı Akdeniz'de yeni bir faşist rejim daha ortaya çıkmıştır. Sander, *a.g.e.*, s. 56.

⁴³ Sander, *a.g.e.*, s. 55.

⁴⁴ http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0spanya_%C4%B0%C3%A7_Sava%C5%9F%C4%B1 04.09.2014.

⁴⁵ Eyüp Uyanık, *a.g.e.*, s. 22.

⁴⁶ Seçil Aladağ, *İspanya İç Savaşı ve Türkiye*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2011, s. 73.

iç siyaseti ile ilgili bilgilerin aktarıldığı bu raporlar çok kapsamlı bilgiler içermektedir.⁴⁷

İspanya'daki Türk elçiliklerinden Anakara'ya gönderilen raporların ilki 1935 tarihlidir. 10 Mart 1935 tarihinde Hariciye Vekâleti Madrid Büyükelçiliğinden alınan bir yazıdaki istihbaratı Başbakanlıkla paylaşmıştır. Buna göre İspanya hükümeti silahlarını artırmak için olağanüstü bir ödenek istemiştir. Buna göre ülkedeki hava, deniz ve kara güçleri modern silahlarla takviye edilmek istenmiştir.⁴⁸ 13 Mayıs 1936'da Madrid Büyükelçiliğinden alınan bir yazıda yeni İspanya hükümetinin kurulduğu ve bu hükümet üyelerinin kimler olduğu yazılmıştır. Buna göre Başbakan Casaras Quiroga aynı zamanda savaş bakanı olmuştur. Denizcilik Bakanı José Giral olmuştur.⁴⁹ Giral daha sonra Başbakanlık da yapacaktır. Kabinenin diğer üyeleri ise şunlardır: Maliye Bakanı Enrique Ramos, İçişleri Juan Molea, Eğitim Francisco Barnes, Ziraat Mariano Ruis Funes, Bayındırlık Antonio Velao Onate, Adliye Manuel Blasco Gerzon, Ulaştırma Bernardo Giner, Sanayi ve Ticaret Placido Alvarez Bulla, Sağlık Lluhi Vallesca.

1 Eylül 1936 tarihinde Ankara'da Dışişleri Bakanlığının önerisiyle İspanya'yla ilgili bakanlar kurulu kararı alınmıştır. Buna göre İspanya'daki ihtilalin Avrupa barışını tehdit edebilecek boyuta ulaşabilme ihtimali üzerine Fransa hükümetinin teklifinin (İspanya'ya dışarıdan müdahale edilmemesi ve doğrudan veya dolaylı olarak savaş malzemesi gönderilmemesi) Avrupa'da kabul gördüğü, hükümetin de bu konuda Fransız Büyükelçiliğine olumlu cevap vereceği belirtilmiştir. Kararnamede Türkiye'den İspanya ve Fas'a savaş malzemeleri gönderilmesinin men edilmesine ve diğer devletlere malumat verilmesine karar verilmiştir.⁵⁰ Hükümetin bu kararı isyancılara yaramıştır. Türkiye'de hükümetin bu kararı almasında Avrupa'da dönemin hâkim güçleri olan Almanya ve İtalya'nın faşizmle yönetilmesi ve İspanya'da da faşist bir yönetim kurulması için faaliyet göstermeleri de etkili olmuştur. Bu güçler sosyalist bir hükümete sahip güçlü Fransa'nın bile tarafsız kalmasını sağlamıştır. Bu süreçte Türk Hükümeti boğazlardan Rus gemilerinin geçmemesi için çok sıkı tedbirler almıştır.⁵¹ Alınan bu tedbirler İspanya Hükümeti'ne çok zarar vermiştir. Madrid Büyükelçisi Tevfik Kamil Koperler 16 Eylül 1936'da Başbakan İsmet İnönü'ye bir mektup yazmıştır. Koperler, mektubunda İspanya'daki mültecilerin iaşesi için kendisine gönderilen paradan olayı İnönü'ye teşekkür etmiştir.⁵²

⁴⁷ Aladağ, *a.g.e.*, s.77.

⁴⁸ BCA 30.10.236.593.12.

⁴⁹ BCA 30.10.236.593.13.

⁵⁰ BCA 030.18.01.02.68.73.2.

⁵¹ <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/834/10553.pdf> 05.09.2014.

⁵² BCA, 030.10.0.0.129.926.14.

12 Ekim 1936'da Dışişleri Bakanlığı yazısına göre Barselona Başkonsolosluğu'ndan İspanya İç Savaşı'nda Katalonyalı Cumhuriyetçilerle ilgili bir rapor alınmıştır. Barselona Başkonsolosunun yazdığı rapor kapsamlı ve nitelikli bir rapordur. Raporun başında Barselona'nın bir milyon nüfuslu bir endüstri ve işçi şehri olduğu, bundan dolayı isyancıların doğal düşman olduğu, burada hükümetin temel dayanağını işçiler olduğu, şehrin askerlik çağındaki gençlerle dolu olduğu, bu gençlerin cephede iyi komuta edilirse başarılı olacakları belirtilmiştir. Şehrin caddelerini geniş, ulaşımın akıcı (Metro, iki katlı tramvay, tren ve otobüslerin gırl gırl işlediği yazılmıştır.) olduğu, belirtilmiştir. Başkonsolos Türk Kurtuluş Savaşı'nda Barcelona gibi bir kentin olmayışına hayıflanmıştır. Yazara göre Katalonya coğrafi konumu ve fabrikaları sayesinde malzeme teminine müsait olduğunu, bu konuda bir sorun yaşanmadığını, cumhuriyetçilerin başarısızlığını aralarında yönetim birliği olmamasına bağlamıştır. Başkonsolos raporun detayında Katalonya hükümetinin istifa ettiğini ve dün yeni bir hükümet kurulduğunu, hükümetin parolasının "*Kumanda birliği ve disiplin*" olduğunu, yeni hükümete bütün işçi partileri, çiftçi partisi, küçük burjuvazi ve laik cumhuriyetçi sol partilerin girdiğini yazmıştır. Konsolosa göre yeni hükümet müzakere ve uzlaşma sonucu meydana geldiği için sosyal ve ekonomik reformları da programına koymuştur. Hükümette burjuva partilere mensup kimselerin bulunması reformların uygulama safhasında sorunlar çıkacağı zannını veriyor. Konsolos raporunda teşhislerde ve öngörülerde de bulunmuştur. Buna göre Hükümette yer alan partilerin şart dayatması kumanda birliğinde disiplin kurulmasını güçleştirip belki de imkânsız kılacaktır. Bu sorunlar gerçekten de ileri yıllarda cumhuriyet hükümetlerini ve destekçilerini çok yıpratacaktır. Konsolos cumhuriyetçilerin nasıl davranması gerektiği hakkında da mütalaalarda bulunmuştur. Konsolosa göre Cumhuriyetçilerin güçlerinin büyük bir kısmın antifaşizm ideolojisini kurmaya harcarsa gelecekleri şüphelidir. Kumanda birliğini kurulum ise kazanmaları muhakkaktır. Çünkü ideolojileri, adamları, taraftarları ve malzemeleri eksik değildir. Ancak bu kolay da değildir. O dönemdeki siyasi partilerin bunu gerçekleştiremeyeceğini yazmıştır. Ayrıca bu partilerden bir veya önemli bir şahsiyet çıkıp disiplini sağlarsa başarı gerçekleşir.⁵³ Başkonsolosun görüşleri son derece temkinli ve tutarlıdır. Aynı dönemde İngiliz diplomatlar ülkelerine verdikleri raporlarda hükümetin kazanacağı yönünde görüş bildirmişlerdir.⁵⁴ Bu iki görüş kıyaslanırsa Türk hariciyecilerinin daha isabetli görüş bildirdiği görülecektir.

22 Ekim 1936 tarihli Dışişleri Bakanlığı yazısında Madrid Elçiliğinden Bask hükümeti hakkında bir rapor alındığı ve bu raporun örneğinin Başbakanlığa sunulduğu belirtilmiştir. Yazıda iç savaşın cumhuriyetçiler

⁵³ BCA 30.10.236.593.14.

⁵⁴ Uyanık, *a.g.e.*, s. 70.

açısından kötü gittiği, şu sıralarda Madrid'in düşmesinin ve savaşın bitmesinin beklendiği, hükümetin Bask vilayetlerinde anahtar bir idarenin oluşturulmasını kabul ettiği ve bu durumun mahalli halkın onayı alınarak Cortesler tarafından kabul edildiği belirtilmiştir. Raporda Baskların dini taassuplarına rağmen(Hükümet sosyalist, laik ve komünistlerden oluşmaktaydı.) savaşta hükümet cephesinde yer aldığı belirtilmiştir. Bunun nedeni ise Katolikliğe aşırı bağlılıkları hususunda asilerle birleşmekte olmalarına rağmen, İspanya'nın birliğini savunan askerlerin özerklik taleplerine şiddetle karşı çıkmalarıdır. Büyükelçi Tevfik Kamil Bey'in raporuna göre Önceki gün Bilbao şehrinde yapılan halkoylaması sonucu ilk Bask hükümeti oluşmuştur. Raporda askeri durumda hükümetçiler nezdinde bir gelişme olmadığı takdirde Bask muhtariyetinin yerleşmeye zaman bulamadan söndürüleceği ve sıranın Katalonya'ya geleceği belirtilmiştir.⁵⁵

22 Ekim 1936 tarihinde Dışişleri Bakanlığı, Başbakanlığa Barselona Başkonsolosu Fuat Carım'ın raporunu sunmuştur. Raporda İspanya'daki içsavaşta hükümet yanlılarının, asilere karşı üstün olduğu ve bu durumun Fransa ve Sovyet Rusya hükümetlerince arzu edildiğini, iç ve dış sebeplerden dolayı Fransa'nın cumhuriyetçilere yardım edemediği, Rusya'nın da çeşitli sebeplerden dolayı yardım yapamadığı ancak durumun değiştiği ve Rusya'nın Katalonya işçi partilerini derleyip toplama işini bilfiil üzerine aldığı, bunun için önemli bir kişiyi Barselona Başkonsolosu yaptığı belirtilmiştir. Raporda bazı çekinceleri olan Rusya'yı bu konuda Fransa'nın teşvik ettiği, Katalonya hükümetinin de bu durumu olumlu karşıladığı, ancak hükümetin tamamen sosyalist olmadığı, İçişleri, Dışişleri, Eğitim ve Maliye bakanlıklarının sosyalist olmayan partilerde olduğu belirtilmiştir. Başkonsolos Carım, buna rağmen hükümetin Sovyet faaliyetlerine menfaatleri icabı göz yumduğunu, Rusya'nın İspanya'daki öncelikli hedefinin asilerin galip gelmesini engellemek olduğunu belirtmiştir.⁵⁶

24 Ekim 1936 tarihli Hariciye Vekâleti yazısında Madrid Elçiliğinden alınan bir telgrafa göre ailesini daha önceden Barcelona'ya göndermiş olan İspanya Cumhurbaşkanı'nın 19 Ekim'de Madrid'i terk ederek Barcelona'ya gittiği, diğer bakanların da birer birer Madrid'den uzaklaştığı bildirilmiştir.⁵⁷ 2 Kasım 1936'da Hariciye Vekâleti Başbakanlığa bir yazı yazarak Barcelona Başkonsolosluğundan alınan bir yazıya göre İspanya Cumhurbaşkanı'nın beraberine birkaç bakanla Barcelona'ya geldiği, belirtilmiştir. Başkonsolosa göre Cumhurbaşkanı'nın Madrid'i terk etmesi orada cumhuriyetçilerin güç kaybetmesiyle alakalıdır. Başkonsolosun yazısında Diğer cephelerde de durumun hükümet yanlıları aleyhine geliştiği, Madrid hükümetinin

⁵⁵ BCA 30.10.236.593.16.

⁵⁶ BCA 30.10.236.593.15.

⁵⁷ BCA 30.10.236.593.17.

değişmesinin mukadder olduğu, yeni hükümetlerin anarşistleri de aralarına alarak mücadeleyi güçlendireceklerinin anlaşıldığı yazılmıştır.⁵⁸

2 Kasım 1936'da Hariciye Vekâleti, Başbakanlığa ve Genelkurmay Başkanlığına bir yazı yazarak Barcelona Başkonsolosunun iç savaşla ilgili yazısını paylaşmıştır. Yazıda Katalonya'da savaşın başladığı, bölgede milislerin hâkim olduğu belirtilmiştir.⁵⁹

Türkiye Dışişleri bu dönemde İspanya konusunda farklı kaynaklardan da istihbarat sağlamıştır. Mesela Dışişleri Bakanlığı Başbakanlığa yazdığı 6 Kasım 1936 tarihli bir yazıda Paris Büyükelçisi Suat Davaz'ın İspanya'nın yeni Paris Büyükelçisi M. Luis Arquitain yaptığı görüşmeden elde ettiği bilgileri aktarmıştır. Büyükelçi Arquitain İspanya'daki iç savaşlarda başkentlerin daima zaaf gösterdiği ve sükut ettiğini, sahillerin ve merkezden uzak yerlerin ise direnerek başarı kazandığını, içsavaşta Madrid'in sükut etmesi halinde dahi mücadeleye bir zarar gelmeyeceğini, halk kitlesinin ve gençliğin cumhuriyetçilerin yanında olduğunu, asilerin ise papaz ve asilzadelerle birlikte olduğunu belirterek Sovyet Rusya'dan memnuniyetle bahsetmiştir.⁶⁰

14 Aralık 1936 tarihli bir yazışmada Madrid Büyükelçiliğinden alınan bir mesaj paylaşılmıştır. Yazıda Burgos Komitesinin İtalya ve Almanya tarafından onaylanması üzerine İspanya hükümetinin bu iki devletle ilişkilerini kesmeye karar verdiği, bu devletlerin büyükelçilerinin 24 saat içerisinde İspanya'yı terk etmeleri için tebligat yapıldığı, Madrid'deki bu elçiliklerin binalarına girildiği ve işgal edildiği, içindekilerin tutulduğu, İtalyanların elçiliktekilerin çoğunu kaçırmayı başardığı, hükümetin bir beyanname yayınladığı, beyannamede Franco'nun Madrid duvarları önündeki başarısızlığı hatırlatılarak, Cemiyeti Akvam'ın mütecaviz ilan edildiği belirtilmiştir. Beyannamede İtalya saldırgan, Almanya ise sözünü tutmamakta usta olarak vasıflandırılmıştır. Fas askerlerinin asilerce İspanya'nın istilasında kullanılmasından bahseden beyannamede Rusya ile birlikte Avrupa'nın faşizm boyunduruğu altına girmesini istemeyen bütün insanların yardımına dayanan hükümetin ülkenin her parçasını ayaklandırarak zaferi kazanacağı belirtilmiştir.⁶¹

31 Aralık 1936'da Hariciye Vekâleti, Başbakanlığa bir yazı yazarak Madrid Elçiliğinden alınan bir raporu sunmuştur. Buna göre İspanya Parlamentosu 1 Aralık 1936'da Valencia'da açılmıştır. Başkanın konuşmasından sonra Başbakan ve Harbiye Nazırı söz almıştır. C.N.T. üyesi bakanlar törene katılmamıştır. Cabellero, üç haftadır direnen Madrid'in

⁵⁸ BCA 30.10.236.593.19.

⁵⁹ BCA 30.10.236.593.18.

⁶⁰ BCA 30.10.236.593.21.

⁶¹ BCA 30.10.236.593.24.

kahramanlığını selamlayan bir nutukta bulunmuştur. Hükümetin zaferi elde etmek için Valencia'ya çekildiğini söylemiştir. Başbakanın açıklamasında genel bir savaşa temas eden kısmın çok dikkat çekici olduğu belirtilmiştir (Hiç kimse Cihan Harbini bizim kadar yakın görmemiştir. Bu harp patlamak üzeredir.). Rapora göre Başbakan İspanya iç savaşının çıkmasında İtalya ve Almanya'yı sorumlu tutmuştur. İki İspanyol gemisine Cartahena limanında yapılan saldırıyla ilgili olarak deniz ve hava nezaretinin resmi tebliğini yok saydığını söylemiştir. Başbakan asilerin Fas'tan paralı askerler topladığını, geri alınacak bir karış toprak kaldıkça mücadelenin devam edeceğini beyan etmiştir. Törende Fransız meclisinin selamlanması Amerikan ve İngiliz meclislerine telgraf çekilmesi teklif edilmiştir. Meksika ve Rus meclislerine şükran telgrafı metni mecliste kabul olunmuş ve meclis bir müddet tatil edilmiştir.⁶² Bu raporda ikinci bir konu daha ele alınmıştır. Buna göre Finlandiya elçiliği namına işgal edilen ve mültecilere tahsis olunan bir binaya milislerin girerek 360'tan fazla siyasi mahkumu alıp götürdüğü, binada bomba imal edildiği iddiasının asılsız olduğu, mültecilerin üzerinde tabanca bulunmuş olmasının ise mümkün olduğu, diğer elçiliklerin de tecavüze uğrama ve mültecilerin yakalanmasının ihtimal dâhilinde olduğu belirtilmiştir.

Madrid Elçiliği 5 Aralık 1937 tarihinde Dış raporunu Başbakanlığa sunmuştur. Madrid elçisinin raporunda İspanya'da zabıta ve askeriyenin iki kuvvetten oluştuğu, birinin şehir dışında asayiş sağlayan Guardia Civil, diğerinin cumhuriyet idaresiyle birlikte kurulmuş olan Guardia de Asalto (Hücum Muhafızları) olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Carabinera denilen gümrük kolcuları, belediye işaret memurları vardır. Guardia de Civil tüm muhafazakâr isyanlarda olduğu gibi iç savaşta da isyanın önemli bir gücü olmuştur. Hükümet ise bu kıtayı lağvederek ismini Guardia Nacional Republicana (Cumhuriyetçi Ulusal Muhafız) yapmıştır. İç savaşta asayiş için geri cephe milisleri adlı bir birlik oluşturulmuştur. Yine mahalli emniyet komitesi kurulmuştur. Bu kuvvetler kır zabıtası, şehir zabıtası ve cephe emniyetini temine memur zabıta diye üçe ayrılmıştır. Sivil zabıta da üçe ayrılmıştır: Sınır zabıtası, adli zabıta ve özel zabıta.⁶³

Barselona Başkonsolosluğu 25 Ocak 1937 tarihinde dışişlerine İspanya'daki gelişmeler hakkında bir rapor yazmıştır. Raporda iç savaş sırasında İspanya'da devletin rejiminin nasıl olması konusunda yaşanan tartışmalara yer verilmiştir. Bu konuda iki görüşün ön plana çıktığı birinci görüşe göre liberal ve demokratik bir cumhuriyet kurulması, ikinci görüşe göre ise sosyalist hatta komünist bir yapı kurulmasıdır. Birinci görüşü sol cumhuriyetçiler, sosyalistler hatta komünistler desteklemektedir. İkinci

⁶² BCA 30.10.236.593.28.

⁶³ BCA 30.10.236.593.33.

görüşü ise trotakistler ile anarşistler desteklemektedir. Trotakist partinin azınlıkta olduğu ve fırsat bulunursa ortadan kaldırılacağı benzediği fakat anarşistlerin parti ve sendika itibarıyla güçlü olduğu ve Katalonya'da hâkim vaziyette buldukları yazılmıştır. Raporda Sovyetler Birliği'nin de birinci görüşü desteklediği belirtilmiştir. Bu durumun ilk bakışta garip görüldüğü ancak Rusya'nın sosyalizmde kendilerinden ileri giden bir ülke istemediklerinden birinci grubu desteklediği yazılmıştır. Ayrıca ilk hedefin asilere galip gelmek olduğundan Rusya'nın rejim konusunun sonraya ertelemeyi uygun bulduğu, mücadele geliştikçe detaylı bilgi verileceği yazılmıştır.⁶⁴ Ocak 1937'de Katalonya Ekonomi Bakanının daveti ile Barselona ve çevresindeki birçok fabrikayı gezen başkonsolosumuz, davetin sebebini Türkiye'nin iç savaşta tarafsızlığını tam olarak koruması, elçisini Madrid'den çekmeyerek İspanya'ya olan güvenini göstermesi nedeniyle Türkiye'ye bir şükran ifadesi olarak değerlendirmiştir.⁶⁵

20 Şubat 1937 tarihinde Türkiye bir Bakanlar Kurulu Kararnamesi çıkarmıştır. Buna göre Türkiye'den İspanya İç Savaşı'na gönüllülerin gitmesinin engellenmesi gerektiği, gönüllü asker yazılmasının yasaklandığı, yasağa rağmen gidenler hakkında yasal işlem yapılacağı, Türkiye'nin savaşan taraflardan herhangi birisini desteklemediği ve bu şekilde karar alındığı belirtilmiştir.⁶⁶

29 Haziran 1937'de Dışişleri Bakanlığı Başbakanlığa bir yazı göndermiştir. Yazıda Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin bir mektup gönderdiği, mektupta İspanya İç Savaşı'nda felakete uğrayanlara mali yardım teklif edildiği yazılmıştır. Kızılay'ın mali durumunun kötü olmasından dolayı yardıma katılamayacağını ancak 1929 Cenevre Mukavelesi hükümleri bir yardım yükümlülüğü yüklemese de İspanya hükümetine az da olsa devletçe yardımda bulunulması dışişlerince başbakanlığa önerilmiştir.⁶⁷

5 Ekim 1938 tarihli Madrid Elçiliği'nin raporunda cumhuriyetçilerin zaferden ümitlerini kestikleri, genel bir yorgunluğun hissedildiği ancak hükümetin mücadelesinin takdire şayan olduğu, 18-35 yaş arası bütün erkeklerin seferber ilan edildiği, 35-40 yaş arası nüfusun yarısının ise silâh altına çağrıldığı, askere çağırılmaların savaşın başındaki gibi artık gönüllü değil cebren yapıldığı belirtilmiştir. Raporda basına iç savaşla ilgili sansür uygulandığı, sadece Milli Savunma Bakanlığının tebliğlerinin yayınlandığı, bunda da yapılan hücumların püskürtüldüğü, düşmanın birkaç uçağının

⁶⁴ BCA 30.10.236.593.34.

⁶⁵ Aladağ, a.g.e, s. 74-75.

⁶⁶ BCA 30.18.1.2.70.14.10.

⁶⁷ BCA 30.10.236.593.38.

düşürüldüğü gibi asparagas haberlerin yapıldığı, sosyal ve mali yapının çok kötü olduğu, harbe elverişli olmayan ve harp levazımatı için çalışmayan halkın hükümetten hiçbir yardım görmediği⁶⁸, şehirlerde halkın açlık, sefalet ve hastalıktan kırıldığı, ulusalcıların eline düşen topraklardan cumhuriyetçilere sığınan üç milyona yakın mültecinin halinin çok kötü olduğu yazılmıştır. Ulusalcıların uçaklarla ekmek attığı ve bunları sardıkları kağıtlara propaganda yazılarının yazıldığı Madrid'de de ekmek atıldığı ve mahalli kumandanın zehirli oldukları gerekçesiyle tüketilmesini yasakladığı belirtilmiştir. Raporu cumhuriyetçilerin tek umudu Çekoslovakya dolaylarında genel bir savaşın çıkması ve bu şekilde iç savaşın lehlerine neticelenmesi olarak tespit edilerek, bu amaçla gazeteler İngiltere ve Fransa'ya hücum etmektedir denmektedir. Raporun sonunda maslahatgüzar kişisel kanaatine göre cumhuriyetçilerin zaferden kesin umudunu yitirmiş olsa da sonuna kadar savaşacaklarını yazmıştır. Ayrıca savaşın büyük devletlerin araya girmesiyle bitebileceğini de yazmıştır.⁶⁹ Bu rapor iç savaş sürecinde İspanya'daki hariciye görevlilerinden alınan son rapor olmuştur.

1938 yılında Türkiye ile İspanya arasındaki ikili ilişkilere zarar verecek önemli bir gelişme yaşanmıştır. Buna göre 1938 yılında elçiliğimizin koruması altında bulunan 79 Frankist subay bir baskınla kaçırılmıştır. Bu olay sonrasında Türkiye elçisini geri çekmiş ve iki devlet arasındaki diplomatik ilişkilerin Cumhuriyet Hükümetinin an itibarı ile merkezi olan Barselona'da maslahatgüzar seviyesinde yürütülmesine karar vermiştir.⁷⁰

12 Ağustos 1942'de İspanya'nın İstanbul Konsolosu Antonio Qulion İstanbul Liman Başkanlığı'na bir yazı yazmıştır. Yazıda Karadeniz'deki Rus sahillerindeki savaş nedeniyle Rus ticaret donanmasının Türk limanlarına iltica etme ihtimali olduğu, donanmaya mensup gemilerin arasında İspanya'ya ait sekiz geminin olduğu (detaylı bilgileri grostonları vs paylaşılmıştır), bu gemilerin 1936 yılında içsavaş sırasında mühimmat ve levazım almak üzere Rusya'ya gittiği ve Sovyetler tarafından gayri meşru olarak müsadere edildiği⁷¹, kamufle edilip isimleri değiştirilme olasılığına karşın eksperler tarafından teşhis edilebileceği, gemiler Karadeniz limanlarına veya boğazlar iltica ederlerse tevkif edilmeleri liman başkanlığından rica edilmiştir. Bu yazı üzerine Ulaştırma Bakanlığı 27 Ağustos 1942'de Başbakanlığa bir yazı yazarak keyfiyeti arz etmiştir. Durumun Dışişleri Bakanlığı'na da bildirildiği, mevzuata göre İspanya'nın

⁶⁸ Negrin, savaş için çalışmayan halkın hükümetten yardım görmeyeceğini daha önce beyan etmiştir.

⁶⁹ BCA 30.10.236.593.45.

⁷⁰ Aladağ, *a.g.e.*, s. 76.

⁷¹ Bu belge Rusya'nın İspanya konusunda tutarsızlık olduğunu göstermektedir.

bu talebinin yerine getirilmesinin mümkün olmadığı, siyasi bir mevzu olan bu meselede Başbakanlığın emrine göre hareket edileceği beyan edilmiştir.⁷²

Sonuç

İspanya İç Savaşı aslında uluslararası karşıt güçlerin mücadele sahası olmuştur. Savaşın kaderini de büyük devletler tayin etmiştir (Müdahale ederek veya etmeyip, ettirmeyerek). İngiltere ve A.B.D. kızıl Cumhuriyetçilere karşılık faşist Franco'yu desteklemiştir. A.B.D. ve İngiltere Franco'yu ülkelerinin ekonomik menfaatinden dolayı tercih etmiştir. Sosyalist yönetimlere oranla Franco yönetimine hem silah hem de tüketim mallarını satmanın daha kolay olacağını düşünmüşlerdir. İngiltere ve Fransa gibi gelişmiş Avrupa ülkelerinin İspanya İç Savaşı'nda müdahale etmeme kararında Hitleri ve Musollini'nin saldırgan tavırları ve kendi güvenliklerini sağlama kaygısı da etkili olmuştur. Aslında müdahale etmeme kararı da bir nevi müdahale olmuştur. Bu durumun en büyük handikapı yasal İspanyol hükümeti ile darbecilere yapılan yardımın aynı kefeye konmasıdır. Cumhuriyet ve Franco'ya uygulan silah ambargosu Almanya ve İtalya tarafından Franco lehine delinmiştir. İngiltere ve Fransa Almanya ile çatışmamak için seyirci kalmıştır. Türkiye o dönemde dış politikada siyaset ve akım üretecek bir güçte olmadığından Avrupa'nın müdahale etmeme kararını aynen uygulamakla yetinmiştir. Ayrıca İngiltere, Fransa ve A.B.D'yi bile ürküten Nazi Almanya'sının Türkiye'yi ürkütmemesi ve tesir altına almaması düşünülemez. Cumhuriyet yönetimine en büyük yardımı Sovyet Rusya yapmıştır. Ancak izlenimlerimize göre Rusya yapması gereken yardımı tam olarak yapmamıştır. Pek çok şey eksik kalmıştır. Avrupa'nın en batısındaki savaş Rusya açısından çok büyük bir önem taşımamıştır. Bunu arşiv belgelerinde de tespit ettik. Rusya Cumhuriyetçiler tarafından gönderilen ve mühimmat almak için karasularına giren sekiz İspanyol gemisini ele geçirmiş ve geri vermemiştir. Bu da Rusya'nın İspanyol Cumhuriyetçilere karşı olan tutumunu göstermiştir.

Dinlenme konularının gündemde olduğu şu günlerde Türk hariciyesinin 1936-1939 yıllarında İspanya İç Savaşı ile ilgili elde ettiği istihbarat raporları Türkiye'nin hariciye ve istihbarat konularında geçmişte daha iyi olduğu zannını vermektedir. 1936-1939 yıllarında İspanya'daki büyükelçi ve konsolosların Dışişleri Bakanlığı'na yazdıkları raporlar Cumhuriyetçiler açısından çok güzel teşhis ve çözüm önerileri içermektedir. Bu yazıları Cumhuriyetçiler okusaydı belki de önemli dersler çıkarabilirlerdi. Burada şunu görüyoruz insanlar olayların içinde olunca sağduyulu karar vermeyebilir. Oysa dıştan bakan biri olayı daha tarafsız ve sağduyulu

⁷² BCA 30.10.236.593.47.

görebilmektedir. İspanya İç Savaşı'nı harice yazışmalarının bütünüyle ele alırsak, sağlıklı, tutarlı, makul önermeler içeren ve olayın çerçevesini somut bir biçimde çizen yazılardır. Raporlar güncel ve önemli veriler içermektedir. Türk Dışişleri Bakanlığı İspanya İç Savaşıyla ilgili verileri düzenli olarak derlemiş ve sürekli olarak Başbakanlığa sunmuştur. Franco, hemen tüm sağcılara kendini önder olarak kabul ettirmeyi başarırken, cumhuriyetçilerde tüm kesimlerin saygınlığını kazanan bir önder çıkmamıştır. Bu durum Türk elçilik raporlarında da belirtilerek hükümetin en büyük sorunun hareketi tek komuta altına alamayışı ve disiplinsizlik olarak tespit edilmiştir.

Büyükelçi ve konsolos raporları olaylara Cumhuriyetin gözünden bakmıştır. Bunun iki sebebi olsa gerektir. Birincisi Cumhuriyet idaresinin uluslararası kamuoyunda tanınan yasal hükümet olmasıdır. İkincisi asilerin ortada geçerli bir sebep yokken isyan etmesi ve isyancıların savunduğu faşizmin baskıcı, şiddet yanlısı ve otoriter yönetim tarzının insanları ürkütmesidir denebilir. Cumhuriyetçilere sırasıyla başkentlik yapan Madrid ve Barselona'da bulunmuş olmaları Franco yanlıları hakkında bilgi sahibi olamamalarına sebep olmuştur.

Türkiye iç savaş sürecinde bir yandan Sovyetler Birliği'nin İspanya Cumhuriyeti'ne taşıdığı yardımları Boğazlardan geçirmesine ses çıkarmamış, bir yandan Ademi Müdahale Komitesi'nin kararları doğrultusunda ülke içinden iç savaşa asker yazılması ve yardım gönderilmesinin önünde durmuş, bir yandan da Cumhuriyet Hükümeti'nin Ademi Müdahale Komisyonu'na Almanya ve İtalya'nın Faşistlere yardım etmeleri ile ilgili olarak yaptığı şikayetlere komisyon üyesi diğer devletler gibi ses çıkarmayarak dolaylı da olsa faşist devletleri desteklemiştir. Bu çerçevede Türkiye'nin İspanya İç Savaşı özelinde bir dış politika yürütmediği sonucuna ulaşılabilir. Türkiye, savaş boyunca Cumhuriyet Hükümetini desteklemekle birlikte savaşın Franco lehine sonuçlanması sonrasında yeni faşist yönetim ile iyi ilişkiler kurmakta zorlanmamıştır.

Kaynakça

1. Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi(BCA)

BCA 30.10.129.926.14.

BCA 30.10.236.593.7.

BCA 30.10.236.593.8.

BCA 30.10.236.593.10.

BCA 30.10.236.593.12.

BCA 30.10.236.593.13.

BCA 30.10.236.593.14.

BCA 30.10.236.593.16.

BCA 30.10.236.593.15.

BCA 30.10.236.593.17.

BCA 30.10.236.593.19.

BCA 30.10.236.593.18.

BCA 30.10.236.593.21.

BCA 30.10.236.593.24.

BCA 30.10.236.593.28.

BCA 30.10.236.593.33.

BCA 30.10.236.593.34.

BCA 30.10.236.593.38.

BCA 30.10.236.593.45.

BCA 30.10.236.593.47.

BCA 30.18.01.02.68.73.2.

BCA 30.18.1.2.70.14.10.

2. Kitap ve Makaleler

ALADAĞ, Seçil; *İspanya İç Savaşı ve Türkiye*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2011.

BROUE, Pierre, Temimi, Emile; *İspanya İç Savaşı*, Çeviren: Aydın Emeç, Hür Yayınları, İstanbul 1976.

CARR, Edward Hallett; *Komintern ve İspanya İç Savaşı*, Çeviren: Ali Selman, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.

- GÜRÜN, Kamuran; *Savaşan Dünya ve Türkiye, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1997.*
- HANİLÇE, Murat; “Coğrafi Keşiflerin Nedenine Yeniden Bakmak”, *Tarihokulu Dergisi*, S. VII, Mayıs-Ağustos 2010, s.47-70.
- SALMAN, Bora; *İspanya’da II. Cumhuriyet ve İç Savaş(1936-1939)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2003.
- SANDER, Oral; *Siyasi Tarih 1918-1994*, İmge Kitabevi, Ankara 2009.
- SANDOVAL, Jose, AZCARATE, Manuel; *İspanya İç Savaşı(1936-1939)*, Çeviren: Mehmet Harmancı, Köprü Yayınları, İstanbul 1969.
- TABAKOĞLU, Hüseyin Serdar; “XVIII. Yüzyılın Sonunda Osmanlı-İspanya İlişkileri: İlk İspanyol Daimi Elçisi Don Juan De Boulingny Örneği”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/7 Fall 2008, s. 812-840.
- TURAN, Tufan; “Çatışmadan Ateşkese Osmanlı-İspanyol İlişkileri(1301-1581)”, *History Studies*, Volume IV, İssue III, Ekim 2012, s. 193-217.
- TURAN, Tufan; “Midhat Paşa'nın Azli ve Sürgününün İspanyol Basınındaki Yansımaları ve Paşa'nın İspanya Seyahati”, *History Studies*, C. XI, S. IV, Haziran 2014, s.201-218.
- UYANIK, Eyüp; *Türkiye İspanya İlişkileri(1923-1939)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2006.
- YARAR, Ayşe; “Latin Amerika’da İspanyol Sömürgeciliği ve Simon Bolivar’ın Bağımsızlık Mücadelesi.”, *History Studies*, Volume V, İssue I, Ocak 2013, s. 391-403.

3. İnternet Siteleri

- <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/834/10553.pdf> 05.09.2014.
- <http://www.guncelmeydan.com/pano/ispanya-ic-savasi-1-2-metin-aydogan-t37765.html> 05.09.2014.
- http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0spanya_%C4%B0%C3%A7_Sava%C5%9F%C4%B1 04.09.2014.
- <http://www.aksitarih.com/ispanya-ic-savasinda-almanyenin-rolu.html> 05.09.2014.
- <http://www.devrimcihareket.net/temel-tezler/524-panya-c-sava-2-.html> 5.09.2014.